

ԹԻՒ 17 ՀԱՐԴԵՆՔԵՐԳ ՇԹՐԱՍԸ՝ ՊԵՐԼԻՆ

Ընկերներ՝ Շահանին, Սողոմոնին եւ,

Հրայր Մարութեանին

Այդ հասցէն կարդացեր էի առաջին անգամ մօտ երեսնամեակ մը առաջ: Այն ատենէն իսկ որոշեր էի ըլլալ հոն եւ տեսնել այդ փողոցն ու մայթը: Զէի մոռցած: Առիթ չէր եղած մինչեւ 1995ի ամառը:

Երկուշաբթի Յուլիս 3ի առաւօտուն էր, ժամը 11ի մօտերը: Կը քալէի Փրակայի Ազգային Թանգարանի առջեւէն, քաղաքին ծանօթանալու: Քաղաքը կուտար այն տպաւորութիւնը ինչ որ կուտայ առաւօտ կանուխ նոր քունէն արթնցած կին մը: Կը դիտէք դէմքը, խառն մազերը ու կը զգաք քօղարկուած գեղեցկութիւնը այդ քառսին մէջ որ շուտով երեւան կրնար գալ իր ամբողջական չքեղութեամբը եթէ կինը առիթ ունենար հինգ վայրկեան կոկելու հայելիին մէջ արտացոլուած ու չէնշող դիմաքանդակը: Փրական գոնէ հինգ տարի կը կարօտի իր պերճանքը վերագտնելու: Նիւ Եօրքի մէջ զիս շարչրկող տատամսումը կը շարունակուէր Փրակայի մէջ՝ Պերլին երթալ թէ ոչ: Զէի կրցած որոշել որովհետեւ օդանաւի տոմսը վաճառող հայ տիկինը, որուն դիմեր էի Մայիսի սկիզբը, որոշեալ թուականէն՝ Յուլիս 2էն, երկու շաբաթ առաջ հարց կուտար.

- Կարելի չէ՞ արդեօք յետաձգել ձեր մեկնումը, որովհետեւ Պէյրութի տոմսը ապահովուած չէ դեռ:

Տիկինը ըմբռնած չէր կ'երեւի: Առաջին օրէն իսկ ըսեր էի թէ տուած թուականներս վերջնական էին: Զէր հասկցած թէ Սրտաբանական Միջազգային Ընկերակցութեան 15րդ Համաշխարհային Համագումարը անկարելի էր յետաձգել: Զիշդ այնպէս ինչպէս անկարելի էր իր ... ուղեղը փոխարինել պատուաստումովը աւելի լաւ բանող ուղեղով: Բարեբախտաբար, տարբեր հայ տիկին մը, վերջին քանի մը օրերուն կարողացաւ «անկարելին կարելի» ընել: Հիմա ուշ էր եւ Պերլին երթալու հարցը մնացած էր անորոշ: Փրակայի փողոցները չօգնեցին եզրակացութեան մը գալու: Յայտնի էր թէ պէտք է երթալի նախ ընկերս՝ Ե.ը տեսնելու եւ երկրորդ, հին որոշում մը իրագործելու: Կէս գիշեր էր, վերադարձայ պանդոկ ու մեքենաբար հեռաձայնեցի.

- Պիտի փորձեմ Զորեքշարթի գալ եթէ ձեւ մը գտնեմ: Մինչ այդ, հող փողոց մը կայ, Հարդէնբերգ Շթրասը, Շարլօթենբուրգ աւանին մէջ: Գիտե՞ս տեղը եւ ժամանակ կրնա՞ս ունենալ միասին հոն երթալու:

- Գիտեմ: Միայն թէ քիչ մը աւելի երկար մնայ գալէդ ետք: Երեք ժամուան համար գալը չարժեք:

Ես ալ զարմացայ թէ ինչպէս ժամադրուեցայ առանց շոգեկառքի տոմսերը ունենալու: Յաջորդ օրը, կարծելով թէ պիտի չկարենամ տոմսերը առնել, ուղղուեցայ դէպի կայարան: Կիշէին մօտ երիտասարդ մը հաճեցաւ թարգմանի դեր կատարել եւ բոլոր հարցումներս որոնք կը դրուէին ժխտական պատասխանի մը յոյսով, դրականօրէն պատասխանուեցան: Զանդրադարցայ թէ ինչպէս դրամը հաշուեցի եւ առի տոմսերը: Տոմսավաճառ քածը սակայն ... վրէժը ձեւով մը լուծած էր: Միայն մեկնումի կառաչարը ապահոված էր, վերադարձը ձգելով որ կատարեմ Պերլինի մէջ: Բարեբախտաբար ատոր անդրադարցայ շոգեկառքին մէջ ուր չեի տիկնոջ մը հետ կը բաժնէինք միեւնոյն բաժինը եւ տիկինը ցոյց տուաւ տոմսավաճառին թերացումը: Այս կնոջ ու տոմսավաճառին միջեւ եղած հակադրութիւնը հսկայական էր: Փրական իր կենսուրախ երթը կը վերագտնէ երբ վերջնականօրէն ... թոշակի մատնէ տոմսավաճառին հոգեբանութիւնը ունեցողները: Իսկ ընկերակիցս կը ջանար համոզել:

- Անպայման կրկին պէտք է Փրակա այցելէք: Եթէ գալու ըլլաք մնացէք մեր մօտ, ահաւասիկ մեր հասցէն: Ազատ յարկաբաժին մը ունինք որ վարձու կուտանք շաբաթական 25 մառքի, ներառեալ փառաւոր նախաճաշ մը: Երբեք մի մտահոգուիք: Կը գտնուի հրաշալի թաղամասի մը մէջ: Մեր հարեւաններուն մէջ է նաեւ մեր նախագահը՝ Պրն. Վալլաւ Հաւելը որուն հետ ատենը մէկ զրուցելու առիթ ենք ունեցած: Իրապէս, պիտի փափաքէի որ կրկին ու աւելի երկար ժամկետով այցելէիք Փրակա:

Զեմ գիտեր թէ ինչո՞ւ, չկասկածեցայ տիկնոջ անկեղծութեան: Քանի մը վայրկեան ետք յայտնի եղաւ: Տրեզդենի մէջ ուզեցի Հերլը Թրիպիւնը առնել լուրերէն տեղեակ ըլլալու: Թերթավաճառ գերմանուհին մերժեց տղար կամ չեի քրոն առնել: Վերադարձայ տեղս: Երբ տիկինը պատճառը իմացաւ ձեռնունայն վերադարձիս, պնդեց.

- Մանր դրամ չունիմ մօտս: Հաճեցէք առնել այս 100 մառքը ու վճարեցէք: Մնացեալը կը վերադարձնէք:

Մտքէն չանցուց թէ կրնայի ուշանալ ու շոգեկառքը փախցնել եւ կամ, կրնայի նոյն տեղը չվերադառնալ: Բայց հոն էր այդ օտար, ազնիւ տիկինը: Այսպիսի անակնկալներ պահ մը կը մոռցնեն մարդկային վատութիւնները: Այդ առաւօտ ազնուութիւնը կարճ տափատ հագած, չէկ, միջին տարիքի

չեխուհիին կերպարանքով յայտնուեցաւ ու ժամ մը ետք իր սիրուն աղջկան հետ ողջագուրուելէ ետք, – ըսած էր թէ իր աղջիկը պիտի դիմաւորէր զինք, – անհետացաւ Պերլինի կայարանը լեցնող բազմութեան մէջ: Իսկ ես կ'ողջագուրուէի իմ հին, շատ մօտիկ ու կրակի պէս տաք ընկերոջս՝ Ն.ին հետ: Եօթ-ութ տարիէ ի վեր չէինք տեսնել զիրար: Երբ լսեցի թէ պիտի վերադառնար Երկիր, ուզեցի ողջերթը մաղթել Հարդէնքերգ Շթրասըյի վրայ: Դէպի Երկիր վերադարձի լաւագոյն մեկնակէտն էր այդ տեղը, թիւ 17 Հարդէնքերգ փողոց, Պերլին, Սփիւռքի հայուն համար:

- Գիտեմ, յոգնած ես, ուրեմն մօտիկ ըրէ եւ գլուխ մի արդուկեր: Ճաշարան մը մտնենք, բան մը առնենք, պահ մը հանգչիր, ատկէ ետք ուզած տեղդ կը տանիմ: Այդ ի՛նչ յիմար հարցում էր ըրածդ: Գիտեմ անշուշտ թէ ինչու հոս ես: Մարդ Աստծոյ, երեք ժամուան համար Պերլին գալ կ'ըլլայ:

- Եղաւ: Եկայ քեզ տեսնելու եւ տեսնելու նաեւ փողոցը, մայթը: Երեք ժամը կը բաւէ: Քաղաքը ուրիշ օր մը կը տեսնեմ: Հայտէ՛ գալէ եւ դուն գլուխ մի արդուկեր:

Մեթրօյէն տեսայ Ռայխստակը բաց մոխրագոյն սաւանով նացիզմի ամօթը քողարկած: Քիչ մը ետք տեսայ Պրանդէրբուրգի Դարպասը: Ցայտնի չեղաւ թէ ինչո՞ւ շինուած էր: Ֆաշիստ հորդաներու դուրս խուժումին համար թէ դիւրացնելու անոնց պարտութենէն գլխիկոր վերադարձը: Այդ վերադարձէն մօտ տասնամեակ մը վերջ կորովի իրենց նոր Հերր Քանցլեր Ատենաուրը պիտի մաքրէր ամօթը յայտարարելով:

- Ֆաշիզմի բարբարոսութեանց համար պատասխանատու է գերման ժողովուրդը ամբողջ եւ ոչ թէ նացիները միայն:

Ատկէ ետք, այդ Դարպասը եղաւ մուտքը նոր Գերմանիոյ՝ մարդկային քաղաքակրթութենէն ներս: Հիմա այդ Դարպասէն ... մերսեփեսներ կ'արտածուին, ու ներս կը մտնեն երկրային դրախտը փնտռող բոլոր երկիրներու հաւատացեալ բարեպաշտները, որոնց մէջ նաեւ մերիները, որոնք խոյս կուտան հայրենի մեր օրերու սատրապներէն:

Այս բոլորին մէջ Ե.ը կը բացատրէր, կը պատմէր, կը հարցնէր: Ես կը պատասխանէի ատենը մէկ: Երբեմն երկուքս միատեղ կը խօսէինք: Բառերը բարեբախտաբար ձիշդ դուրս կուգային: Կը դիտէի քաղաքը ու մտապատկերիս երիզէն կը տողանցէին Խրիմեանն ու իր երկաթէ շերեփը, Կոմիտասը, Արեղեանը, Գարեգին Ա. Յովսեփեանց Կաթողիկոսը, դաշնակցական յեղափոխական գործիչ Մարզպետը եւ բոլոր անոնք որոնք անցեր էին Պերլինէն ու զայն կապեր մեր պատմութեան: Հակառակ այս ածապարանքին ամէն ինչ միատեղ ըսելու, ոչինչ մոռնալու, մեր զրոյցը կ'երթար առանց

կորսնցնելու իր առույգ ռիթմը եւ առանց վերածուելու փողոցը լեցնող խժալուր աղմուկին:

Հասանք անկիւն մը եւ Ե.ը բացատրեց.

- Այս շէնքը նոր է: Կը պատկանի համալսարանին: Հոս նախապէս բնակելի շէնքեր են եղած, որոնց մէջ նաեւ թիւ 37 Հարդէնքերգ Փողոց ուր իր սենեակէն Սողոմոնը կը դիտէր դիմացի շէնքը՝ Թալէաթի բնակած ապարանքը: Շրջանը փոխուած է. բայց բաւական յստակօրէն կարելի է պատկերացնել ամէն ինչ:

Ճիշդ էր: Նոր շէնքին մօտ պահուած էր հին տուն մը, հասցէն՝ թիւ 41: Թիւ 37ն քովը պէտք էր ըլլար: Հարդէնքերգ փողոցը հիմա հսկայ երկմաս ու բանուկ պողոտայ մըն է: Հոնկէ բաւականին քալած պէտք է ըլլային Շահանն ու Սողոմոնը՝ առանձին-առանձին: Շահանին տեղը ո՛ւր էր, ի՞նչ էր հասցէն: Ի՞նչ եղաւ այն սրճարանը ուր կը հանդիպէր Սողոմոնին ու հրահանգներ կուտար: Մըր էր Հրաշին սիկարէթի կրպակը ուր կըրցան պահուըտութի հանգոյցը քակել ու գտնել ձիւաղին որջը:

Եւ, ո՛ւր ես Շահան: Գիտեմ հողին յանձնեցինք քեզ, բայց գիտեմ նաեւ թէ հերոսները չեն մնար իրենց նշուած տեղերը: Հիմա նոր կռիւ կայ: Կան Արցախի նոր ազատամարտ եւ նոր Սողոմոններ եւ անշուշտ կայ եւ հին, թարախակալող նողկանք: Մըր ես հիմա: Խմացա՛ր այդ բոլորին մասին, ընկե՛ր Շահան: Որքա՛ն կ'ուզէի այդպէս դիմել քեզի: Հիմա կրնամ, երբ չկաս արդէն: Քու ուխտը կը մնայ սակայն, հին, մշտանորոգ ու միշտ պարտադիր՝ նոր հաւատաւորներուն:

- Մըր ես եւ դո՛ւն Սողոմոն՝ քաջաբազուկ հերոս:

Լսէ՛ Շահան, ուր որ ես, ուր որ ալ ըլլաս: Հին նողկանքը ցոյց է տուեր իր հին դէմքը կերպարանքովն այն մարդոց որոնք եղած են մեր նորանկախ երկրի պետական նոր մարդերը եօթանասնամեայ հին մախանքը պահած: Վստահաբար տեղեակ չեն քու «նոր Ուխտ»էն: Այն միտքը՝ թէ պատահէր որ այսօր շան սատակ ընէիք այդ ձիւաղը, այս մարդիկը կրնային քեզ ու Սողոմոնը ձերբակալել ու հանգիստ խղճով սահմանէն անդին, մեր երկրի սահմաններուն սպառնացող բորենիներուն թերեւս յանձնել ձեզ, – եւ հող է նողկանքը, – պարզապէս կը շղթայեն սրունքներս ու հագիւ կը յաջողիմ քայլ պահել Ե.ին հետ:

Ակնթարթի մը մէջ, անորոշ, սուր ցաւ մը ողնասիւնէս տարածուեցաւ ամէն կողմ: Պարզապէս սարսուցեր էի մտքէս իսկ անցնելուս համար այդպիսի անորակելիօրէն անկարելի հեռանկար մը: Հակասական թուելու գնով, անհաւանակա՞ն: Հագիւ թէ՛ ապացոյցովը այն տրամադրութեան որ երեւան կուգայ ազգային-ազատագրական մեր պայքարի ղեկավարութեան մէջ տեսնելու

հաւանական պատճառներէն մին մեր հերոսներու մարտունակութեան, զգօնութեան բթութեան: Այս է կ'երեւի նորութիւնը, երբ հայրենաւանդ ոգեղինութեան անհաղորդ կը մնան մարդիկը: Այս որքա՛ն մախանք ու ատելութիւն ու անըմբռնելի ուրացում, հասնելու համար այդքա՛ն սանձաբեկ ամբաստանութեան՝ իր հարազատ ժողովուրդի է՛ն սրբազան զաւակներուն որոնք պատարագուեցան հայրենիքի բազինին:

Հէյ իմ հին, իմ սիրելի ընկեր: Որո՞ւ կը բացատրես: Թուրիստ չեմ սիրելիս, բայց դուն շարունակէ գեղգեղել որպէսզի կարօտս առնեմ:

- Ինք միւս մայթէն կը քալէր, Թալէաթը մեր քալած կողմէն: Քիչ վարը ձամբան կը կտրէ, կ'ուղղուի դէպի Թալէաթը, կ'անցնի քովէն ու քայլ մը վերջ, ետ կը դառնայ ու կը կրակէ: Կը վազէ դէպի Ֆազանէն փողոցը ուր կը բռնեն զինք, ու կը տանեն կենդանաբանական պարտէզին մօտիկ ոստիկանատունը:

Հասեր էինք թիւ 16, Հարդէնքերգ Շթրասը: Թիւ 17ն չկար, չտեսայ բայց ուր որ կեցեր էինք, Սողոմոնը հոն պէտք է սատկեցուցած ըլլար ձիւաղը: Առջեւը, քիչ անդին Շթայն Փլացն էր՝ փոքր հրապարակ մը: Քիչ մը վերը Ֆազանէն Շթրասըն ուր մսավաճառ մը բռներ էր Սողոմոնը: Մարդը իր կեանքի տեւողութեան է՛ն սրբազան ու թանկագին եւ ամէնէն սխալ որսն էր բռներ:

Եղաւ: Կարելի էր վերադառնալ այլեւս: Հիմա գիտեմ թէ ի՛նչ էր թատերաբեմը 1921 մարտ 15ի արարին երբ մեր ժողովուրդը՝ այն որ երկիրն էր կորսնցուցեր, իր լինելութեան, իր հարազատ խառնուածքին ու կամքին հետ ժամադրուեր էր, ձիշո՞ հող, այդ մէկ-երկու մեթր երկայնքով ու կէս մեթր լայնքով պատառիկ մը մայթին վրայ: Գիտեմ հիմա ու կը լսեմ, այդպէս կ'ուզեմ հաւատացնել ինքզինքիս, արձակուած գնդակին, գնդակներուն պայթիւնը որ պարզ, հասարակ ոճրագործի մը սատակումին չէր միտեր: Կ'աւետէր բոլոր հայ գաղթականներուն ուր որ ալ էին, թէ պարտութեան մուրը կը մաքրուէր հրազենի սրբազան կրակով: Թէ ի՛նք ժողովուրդը՝ կառափնատուած իր հողին վրայ, հալածական՝ իր հողէն դուրս, ի վերջոյ կը վերագտնէր իր անվախճան ու անսկիզբ ուղին, յառաջընթացը, շտկած իր մէջքը, աչքերը սեւեռած չարիքի խռոշացած աչքերուն, գամելով զայն իր որջին մէջ, գողալով անոր յիմարացած երեսն ի վեր թէ հատուցման պահը կը սկսէր այդ րոպէէն, Հարդէնքերգ փողոցի այդ ափ մը կէտէն: Թէ՛ ո՛չ մէկ նկատում յանուն դիւանագիտութեան՝ կը փոխարինէ անժամանցելիութիւնը այդ հատուցումին:

- Երբ Արցախ էի, այցելեցի Գանձասար: Հրաշալիք մըն է:

Ե.ը կը շարունակէր իր տպաւորութիւնները ներկէն: Մեխուած մնացեր էի տեղս ու Ե.ին խօսքը վերադարձուց զիս իմ դեգերումներէս՝ 1921ի մեր պատմութեան խաչմերուկէն եւ այն միտքը թէ կրնայի կեցած ըլլալ հոն ուր

ձիւաղին արիւնը կրնար կեղտոտած ըլլալ վայրը, – գիտեմ անհեթեթ էր միտքը բայց նաեւ իրաւ, – բնագոյորէն մղեցին զիս քանի մը քայլ անդին անցնելու: Կարելի է՞ր վստահ ըլլալ թէ նոր կեցած տեղս կրնար չըլլալ տեղը ուր դիտապաստ ինկած էր ձիւաղը: Թերեւս, բայց բան մը պէտք էր ընել սկզբնական մտքին ազդեցութեան տակ:

Հա՛, սիրելիս: Վստահ եմ թէ Գանձասարը հոյակապ է: Ան պէտք էր ըլլար մեր ժողովուրդը շաղկապող, միացնող հանգոյցին վերեւ խոյացող կաթողիկէն: Ձեղաւ: Սիրելիս, կարելի՞ է որ Հարդէնքերգի կրակոցին արձագանգը հասած չըլլայ անոնց որոնք փոխանակ յաղթահասակ վեր կենալու եւ ամբաստանելու թուրք ժողովուրդը ամբողջ եւ ոչ թէ իթթիհատի թափթփուկները, ամբարտաւան ու լկտի լրբութեամբ մը թուրք օղանաւով կ'երթան Պէյրութ ոչ թէ պարզ պտոյտի, այլ եռագոյնի օրհնութեան նախագահելու, որպէսզի փաստեն թէ կրնան արհամարհել արժանապատուութիւնը հայրենաբաղձ զանգուածներուն: Թէ նախագահը ինք, փոխանակ բարձր պահելու իրեն տրուած պատկառանքը, առաջին իսկ ձնշումներէն կ'ընկրկէր ու պաշտօնանկ կ'ընէր իր իսկ նշանակած խիզախ երիտասարդ նախարարը որ կը կատարէր իր պարտաւորութիւնը միայն երբ թշնամիին որջին մէջ կը յանդգնէր յիշեցնել գործուած ոճիրը, եւ հոսկ, նոյն այդ անհատը՝ նախագահը կը փութար աչքը լուսել ոճրագործին աւետելով թէ երկրէն դուրս էր վտարել վերջապէս, Հարդէնքերգի հրազէնի բլթակը պրկող պատժիչ բազուկը մեր ժողովուրդին:

Վա՛յ քեզ ա՛յ մարդ, էդտեղ միայն դուք «սխալուելու իրաւունք չունէիք», չունէք, չէք ունենալու: Ո՛վ, որո՛ւ կը վտարէ Հայոց Տունէն: Հերոս պատանին ու հերոսներու ծնունդ անարատ արգանդը՝ վա՛տ ու ազգադաւ վատերու ո՛րջ:

Վսեմաշո՛ւք նախագահ, կը լսէք արդեօք..

Եղեր է տասնըհինգ մարտ

Քսանըմէկ թուին.. եւ

Հարդէնքերգի վրայ

Որոտացե՛ր հատուցման կրակ:

Հէ՛գ ու յարգելի, կամ դատապարտելի

Պարոն Նախագահ,

Այդ ե՛րբ է եղեր, ո՛ւր է պատահել

Որ վրիժառու մատաղ Պատանին,

Հայրենիքի սէրն իր՝ «Թակոյկարո՛ղիս Գինի»,

Ըլլար ե՛ւ հերոս ե՛ւ «Ժմրաքիզնէս»ի

Ստահա՛կ թշուառ:

Այդ ե՛րբ է ծնե՛ր ժողովուրդը քու

Արծու՛երի խիզա՛խ մանուկ եւ

Առի՛ւծաբաշ հրա՛շ նորօրեայ Վահագն,

Ըլլալու համար հայրենաքանդ

դաւադիր վատե՛ր:

Հարցումը, հարցումները այդքան ֆանթասթիկ չէին ըլլար եթէ նախագահին սկզբնական զրպարտութիւնները չըլլային այդքան ահաւոր: Ձենք գիտե՛ր թէ ինչո՞ւ նախագահը այդքան հասարակցուց նախագահական վսեմութիւնը: Նուրբ, ծեքծեքուն լարախաղացութիւնները անհրաժեշտ չեն, պէտք չեն, չրջանցելու նախագահական զրպարտութեան հիմնական անպատասխանատուութիւնը: Նախագահը պարտքին տակն է, Հարդէնքերգի պայթիւնին սրբազան ստիպողութեամբը, յետս կոչելու իր ցայժմ չհիմնաւորուած զրպարտութիւնը:

Լսէ՛ ու իմացիր, Շահա՛ն, ուր որ ես, առաջին մեր հանդիպումէն Պէյրութի մէջ 1963ին կամ 1965ին, մինչեւ մեր վերջին բաժանումը Պօսթընի մէջ 1980ին, ես էի քեզ ըսողը եւ գրեթէ ամէն Մարտ 15ին քեզի հետ, երկուքով տօնելու կամ նշելու այդ չկանխուած տարեդարձը: Հիմա սակայն, մտիկ ըրէ, որովհետեւ «զքոյս ի քոյոց քեզ մատուցանեմ» ինչպէս մեր Պատարագամատոյցը կ'ըսէ: Կը պատգամէիր ամէն մէկ հանդիպումին թէ ոչ ոք ձեռք պիտի բարձրացնէ մեր ժողովուրդի զաւակներուն վրայ: Ժիշդ էիր այդ օրերուն ու ձիշդ՝ այսօր: Ժիշդ է նաեւ թէ այս օրերուն Հայաստանի Հանրապետութեան բանտին մէջ կը նահատակուէր Արցախի ազատամարտիկներէն ու կրտսեր ընկերներէդ մին հայրենական չեկիստներու անբանացած նայուածքներուն տակ ու պիղատոսական անտարբերութեանը դիմաց Հանրապետութեան նախագահին: Ձեմ գիտե՛ր, չեմ ալ կրնար կռահել իմ սիրելի, իմ նշխար դարձած երէց ընկեր, ձի՛շդ է արդեօք անդենականի հանգիստդ խանգարել քրոնիկովն այս մերօրեայ, երբ մենք բոլորս, բոլոր հայերը աշխարհի չորս ծագերուն, պէտք է – եւ կ'ուզէինք ալ – մէկ մարդու պէս մեր նախագահին կռնակին կեցած զօրավիգ պիտի ըլլայինք, պիտի օգնէինք ամէն ինչով, ամէն զոհողութեամբ, որովհետեւ իր մէջէն պիտի տեսնէինք երկիրը իր ամբողջութեանը մէջ, իր հերոսներուն եւ նահատակներուն նուիրականութեան մէջէն ցոլարձակուող ճառագայթումը պայծառակերպուած դէմքին: Որովհետեւ պարզ անհատը պիտի չըլլար ան, սոսկական հայը պիտի չըլլար, այլ դէպի վեր սլացող կոթողը որուն մէջ պիտի խտանային մեր ցեղին ամէնէ՛ն ազնիւ առաքինութիւններն ու ամէնէ՛ն սրտառուչ առհաւուրութիւնները: Գիտեմ սիրելիս, կը խօսիմ անկարելիութիւններու մասին: Բայց չէ՞ որ միայն չորս տարի առաջ, մեր

անկախութիւնը եւս կը թուէր անկարելի. կրկներեւութային «միթ» (myth), չարչարուած ուղեղի խելագարող յաճախանք, դաշնակցականի անբուժելի լաւատեսութիւն: Արդ, մեղք է՞ արդեօք անքաւելի, ակնկալել նաեւ որ մեր ազատ երկրի նախագահը ըլլար այնքան ազնիւ ու վեհ ու վեր մանրութներէ, որ մեր երկրի անկախութիւնը վերածէր նոր ու խրախճանական վարդավառի: Ոճրային մտագարութիւն է՞ յուսալը, ուզելն ու կամենալը որ խոյանքովն իր համեստութեան ըլլար նաեւ խորհուրդն ու արժանաւոր արտացոլումն իր ու մեր երկրին ու անոր խորապէս ազնուացնող արժանապատուութեան, արժեցնելով իրեն՝ ժողովուրդէն տրուած վստահութիւնը: Ինչո՞ւ անմնացորդ սիրոյն ու յարգանքին փոխարինէին վերապահ կասկածը, փափաքն ու սպասումը քաղաքական ասպարէզէ իր հեռացումին՝ Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահական պատկառանքը անարատ պահելու համար: Որովհետեւ մեր պատմութիւնը կը պատգամէ՝ Հատուցման ձամբուն զոհ, զոհուող հերոսները չեն կրնար ըլլալ հայրենադաւ վատեր ինչպէս ժողովուրդի միասնականութիւնը ապակայունացնող պատեհապաշտները Հայաստանի Հանրապետութեան պետական դէմքեր: Բարբառի՛ր Շահա՛ն, Հարդէնքերգի սրաթուիչ Բազէ եւ դաշնակցական աննկուն մարտիկ ու անդաւաճան ընկե՛ր:

Եւ դեռ նաեւ ու մանաւանդ, Արիացի՛ր ու ցնծա՛ Շահա՛ն, ուր որ ալ ես: Վասն զի Հայաստանը ազատ է, Հայաստանը անկախ է եւ Հայաստանի մէջ քու ժողովուրդը՝ այսօր տառապող, բայց վստահաբար վաղը հպարտ ու ուրախ իր ազատութեանը մէջ, իր սգոստափառ մերօրեայ նոր ազատամարտիկները պիտի բերեն վարդահեղեղ ու անվախճան արշալոյսներ հէնն ու մախանքը եւ անվստահութիւնը վերջնականօրէն մաքրելէ ետք, մեր ժողովուրդը միաւորող, կենսաւորող մտքի ու հաւատքի հիւսկէնները անքակտելիօրէն հաստող իրենց հայրենակերտումի սրբազան ու անգայտ սպեղանիով:

Կառաշարը վաղուց հեռացած էր Պերլինի կառամատոյցէն ու Ե.ը մնացած Պերլին՝ երկիր վերադարձի վստահութեամբ: Ես՝ չգիտեմ թէ «ուր են տանում ուղիներն այս մոլոր» բայց վստահ թէ կը մաքրուի «թմրաբիզնէս»ի ու «Փաշիստ»ի մուրը, վստահ նաեւ ստիպողական հեռացումին անոր որ այդ անորակելիօրէն նենգ զրպարտութիւնը չպրտեց մեր ժողովրդի երեսին:

ՄԱՐԶՊԵՏ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ